

УДК 342 (477) «19»-»20»

С. Ю. Лукаш,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРИРОДИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ПІСЛЯ 1991 РОКУ

У статті на підставі використання системи методів дослідження (в тому числі інтегрального, системного й системного аналізу), врахування всіх внутрішніх і зовнішніх перемінних робиться спроба дослідити природу українського конституціоналізму після 1991 р., що складається з 3-х рівнів – соціального інтересу, конституційної моделі і якостей людини.

Ключові слова: конституція, конституціоналізм, методи дослідження, природа соціального феномену.

Обраний у серпні 1991 р. демократичний вектор формування української державності зумовлює необхідність з'ясування деяких питань природи конституціоналізму в Україні як незалежній державі.

Вибір тематики статті пояснюється її актуальністю: по-перше, за понад 20 років незалежності всі 4 Президенти України тією чи іншою мірою брали й беруть участь у конституційному процесі; по-друге, за цей час було не лише прийнято Конституцію, а й двічі її змінено; по-третє, категорія «природа конституціоналізму» (в тому числі українського) в наукових джерелах трактується неоднозначно. Мож-

на сміливо стверджувати, що проблема конституціоналізму, зокрема, українського, є однією з найбільш дискусійних. Так, Н. В. Варламова, пояснюючи це, підкреслила, що конституціоналізм є поняттям ціннісно навантаженим і, як наслідок, – «сутнісно оспорюваним», у зв'язку з чим полеміка щодо сутнісно оспорюваного значення будь-якого поняття зачіпає зміст явища, яке ним описується [5, с. 48]. Як підкреслює І. Л. Честнов, оспорюваність – невід'ємна частина самого поняття, а його належне вживання неминуче передбачає нескінченні спори про його зміст [40, с. 146]. Зрозуміло, що дискусії щодо сутнісно оспорюван-

ної природи Українського конституціоналізму лише сприяють розвитку і збагаченню її розуміння. Детальний аналіз феномену конституціоналізму в Україні порівняно з державами розвиненої демократії має невелику історію. М. П. Орзіх та А. Р. Крусян із цього приводу теж зазначають, що доктрина і практика конституціоналізму у вітчизняній науці конституційного права стала предметом дослідження порівняно недавно з акцентуванням уваги на науково-теоретичному аналізі окремих елементів системи цього явища. Ось чому вивчення останнього має фрагментарний характер, у той час як для розкриття сучасного українського конституціоналізму потрібні багатоаспектний розгляд та інтегральна його характеристика [28, с. 90]. Цим пояснюється бажання автора висловити своє ставлення до даного складного явища й використання інтегрального підходу як складника системного методу дослідження.

Обмеженість обсягу цієї публікації дозволяє лише побіжно зупинитися на питаннях методологічного підґрунтя дослідження. Вітчизняні автори, правники-науковці, колеги з інших країн, як правило, вивчають і використовують інтегральний і системний методи в основному як дещо однопорядкові. У своїй більшості вони стають у нагоді в математи-

ці, в технічних та економічних науках. Хоча за останні 35 – 40 років указані методи з процесом інтеграції наук почали застосовуватись і в інших суспільствознавчих роботах, а їх вивченню й використанню присвячено доволі значна кількість наукових та учбово-методичних праць [Див.: 2, с. 143-153; 7; 9, с. 174-188; 22, с. 8, 15-52; 35; 38, с. 370, 378-402; 21, с. 38-116].

Однак уже почали з'являтися видання, в яких не тільки розглядаються й застосовуються ці методи як відносно самостійні [Див.: 4, с. 2; 37; с. 1-50; 8], а й робляться спроби розкриття їх системного взаємозв'язку й системної субординації [44, р. 1-27], що зовсім не просто, тому що єдиного бачення сутності, приміром, інтегрального методу бракує [8, с. 1]. А з системним методом і методом аналізу систем справа ще складніша через надзвичайну їх актуальність. Підтвердженням цьому – красномовні цифри: з 1992 р. тільки в Україні проблемам дослідження й задіяння системного методу було присвячено 24 дисертації (жодна з них не стосувалася суспільствознавчих питань), методу аналізу систем – 223 (у 45 з них автори оперували ним при вивченні суспільних відносин у різних сферах) [Див.: 33; 24]. Науковці далеко неоднозначно розуміють як сутність зазначених методів, так, власне, й сис-

теми.

Вважаємо за необхідне навести власний погляд на інтегральний і системний методи, на їх системну взаємодію й субординацію виходячи з наступного:

1) усі принципи й методи дослідження мають бути внутрішньо системно пов'язані. Російський учений С. В. Ілларіонов переконує, що важливим є не стільки єдність наукових методів, скільки наявність певного інваріанта, жорсткого ядра, яким усі методи об'єднуються в єдину цілісність [14, с. 271]. Із наведеним погоджуємося, тому що висловлена ідея за умови її подальшого опрацювання і втілення в життя має розкрити коректність результатів наукового пошуку;

2) у системі методів, якими зазвичай оперують у дослідженнях, важливе місце має посідати й метод урахування всіх внутрішніх перемінних, взаємозв'язків як між ними, так і з навколишнім середовищем, його станом, рівнем, розвитком (ідеться про зовнішні перемінні, які за певних соціально-економічних і політичних умов можуть трансформуватись у внутрішні й навпаки). Саме це, як вбачається, дозволить установити, що треба зробити, щоб інтеграція перетворилася на систему, тобто стала функціональною. Такою видиться методологічна основа для вирішення поставленої наукового завдання;

3) розкриття деяких питань природи українського конституціоналізму, в тому числі на підставі системного методу, дозволить дещо по-іншому подивитися на його розвиток як на один із суттєвих чинників державотворчого процесу. Показати ж в останньому роль українського конституціоналізму можливо лише після з'ясування деяких теоретичних питань його природи.

Поняття «природа» – філософська категорія, що постійно була об'єктом полеміки багатьох мислителів, починаючи з античних часів. Оскільки вона не є предметом безпосереднього вивчення, вважаємо за можливе обмежитися розкриттям основних положень дисертації російського дослідника І. А. Іванова, яка спеціально присвячено цій проблемі [13]. У ході наукових розвідок доходимо такого висновку: а) термін «природа», як один з основних термінів метафізики, онтології і гносеології, супроводжує такі категорії, як «першооснова», «буття», «сутність» тощо [13, с. 6]; б) природою будь-якого феномену, в тому числі й суспільного, може бути лише система, підпорядкована відповідним законам, що можуть бути раціонально осягнутими [13, с. 108]; в) розкриття природи будь-якого суспільного феномену можливе за умови з'ясування місця й ролі людини як елемента у системі, так

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

і в оточуючому цей феномен середовищі [13, с. 117-120]; г) категорія «природа» є складною, як мінімум, із трьохрівневою реальністю.

Перший рівень – реальність сутності [13, с. 157], що охоплює потреби людей, інтереси різних соціальних верств і прошарків, націй і національних меншин, громадянського суспільства в цілому як до моменту прийняття конституцій, так і після (С. Ю. Лукаш [20]). Ідеться перш за все про з'ясування феномену тієї соціальної верстви, яка має потребу в таких цінностях, як свобода, права людини, рівність усіх перед законом тощо. В. Зомбарт [10], Д. Мюллер [26], К. Маркс [23], Б. Рассел [31] та чимало інших учених на підставі досліджень становлення й розвитку капіталізму зробили висновок, що це і є буржуазний лад. Одним з найважливіших джерел виникнення капіталізму й буржуазного суспільства, зазначав В. Зомбарт, було пограбування інших держав [12, с. 14-19].

Економічний інтерес буржуазії обумовив: (а) становлення раціоналізму, працелюбності і дбайливості як найважливіших рис буржуазного менталітету. Він вважав, що капіталізм виникає разом зі зміною ментальності, основних внутрішніх настанов людей [11, с. 10]; (б) народження вільного ринку; (в) розвиток осві-

ти, науки, культури, в тому числі технологічної, та ін.; (г) становлення місцевого самоврядування, його прав і гарантій, різних організацій, що були інструментом захисту власних інтересів у боротьбі з феодалами й одночасно фундаментом започаткування й еволюції громадянського суспільства. Прості люди, тобто вільні виробники, об'єднувалися з метою захисту своїх прав та інтересів [42, р. 87]. Вони морально були вищі феодалів, тому що свої статки заробляли власним наполегливим трудом [20, с. 7, 8]. На думку американських дослідників Л. Саламона і Г. Анхейєра, громадянське суспільство з його інституціями почало формуватися ще в епоху Ренесансу, Реформації і Просвітництва [43, р. 18]. Я. В. Чернятевич зазначає із цього приводу, що феодалізм передбачав вертикальні зв'язки на всіх рівнях ієрархічно побудованої піраміди, в той час як структуроутворюючою основою середньовічних західноєвропейських міст були саме горизонтальні зв'язки як між членами окремих професійних груп, так і в межах міста як цілого [39, с. 100, 101].

Боротьба з феодалами за такі цінності, як свобода, права людини, справедливість, рівність усіх перед законом тощо, призвела до буржуазних революцій і прийняття конституцій, підґрунтя для яких було підготовлено як

безпосередньо самими просвітниками, так і багатьма нормативно-правовими актами XVII – XVIII ст., які певним чином обмежували сваволю монархів, феодалів, феодалських судів та ін. [15, с. 20-23]. І вже на підставі буржуазних конституцій завдяки активізації робітничого руху, виникненню його політичних партій, що вже ставали парламентськими, здатності на компроміс парламентських неоліберальних політичних сил, основні закони доповнюються соціальними правами. У такий спосіб розширюється соціальний складник західноєвропейського конституціоналізму. Вищесказане дає всі підстави вважати його органічним.

В Україні підприємницькі верстви населення виникли в доволі специфічних умовах. У період горбачовської перебудови, після червневого пленуму ЦК КПРС 1987 р., присвяченого економічній реформі, особливо виявили себе процеси, пов'язані з тіньовим перерозподілом власності. У колах, які тією чи іншою мірою були наближені до влади і власності, склалися специфічні, часто неформальні соціальні мережі. Нелегальна діяльність забезпечувалася цілком легальним прикриттям [27, с. 14]. На переконання В. Є. Пилипенка, підприємництво, з одного боку, формувалося в результаті но-

менклатурної приватизації й легалізації тіньового бізнесу, а з другого – було адекватною реакцією активних і діяльних людей на зміну суспільно-політичних умов [29, с. 62]. Становлення нових соціальних мереж за участю підприємців відбувається не стільки по горизонталі (тобто в напрямку створення в них такої компоненти, як громадянське суспільство), скільки по вертикалі. Мається на увазі проникнення до влади бізнесу, що знайшло свій прояв у взаємній залежності, особливо в середині 90-х років. На думку П. Андрусечка, можна сміливо вести мову про приватизацію крупним бізнесом української «політичної сцени» й української політики [1]. Доречно зазначимо, що більшість українських мільярдерів проігнорували парламентські вибори 2012 р., делегувавши у Верховну Раду України своїх представників як за мажоритарними округами, так і за списками різних політичних партій [30]. Як констатує О. Д. Куценко, формується певна залежність бізнесу від адміністративної й політичної влади, яка має досить умовну регіональну прив'язку. Посилаючись на думку двох третин експертів, дослідника переконує, що саме це зумовлює не суперництво інтересів бізнес-політичних груп на підставі закону, а боротьбу за виживання [19, с. 175].

Другий рівень – реальність явищ і визначень [13, с. 157]. Політики й дослідники (зокрема С. Ю. Лукаш [20]), які з урахуванням аналізу соціально-економічного, національного, культурного й політико-правового розвитку суспільства й держави, співвідношення політичних сил, гостроти політичної боротьби тощо визначають форму політико-правового режиму, основні принципи конституційного ладу і зміст конституції. Висловлене положення про те, що формування конституціоналізму розпочинається до прийняття конституції шляхом включення до нього соціального, соціально-правового й політико-правового складників – політичних партій, що виражають інтереси тих чи інших соціальних сил насамперед у парламентах, сприймається в науковій літературі неоднозначно, хоча, як вважають М. П. Орзіх та А. Р. Крусян, воно є доцільним.

Подібну точку зору висловлює чимало науковців. Так, російський дослідник І. А. Кравець пише, що соціальною опорою конституціоналізму стає розвинутий і значною мірою незалежний від держави середній клас [17, с. 23-46]. Американський дослідник Ч. Маклвейн формування цього явища пов'язує з протестантами, в тому числі пуританами [42, р. 93-95]. А. Р. Крусян наголошує, що передумовою конс-

титуціоналізму є громадянське суспільство, бо саме воно здатне реально обмежити публічну владу в інтересах людини [18, с. 189]. Але вона розглядає останнє лише як переддень конституціоналізму, а не як його соціальний складник.

Водночас, більшість учених вбачають у підґрунті конституціоналізму конституційні принципи, норми, теорії, ідеологію й перш за все конституцію. Так, М. П. Орзіх та А. Р. Крусян підкреслюють, що конституціоналізм тісно пов'язаний з конституцією держави [28, с. 15]. П. Б. Стецюк наголошує, що конституціоналізм виникає після опрацювання й утвердження конституції держави (в сучасному її розумінні) [34, с. 60]. В. М. Шаповал підкреслює, що смисловим стрижнем теорії і практики конституціоналізму є поняття конституції як основного закону держави [41, с. 22]. Подібні позиції можна приводити і далі і при цьому розуміти цих авторів, тим більше, що серед них є ті, які висловлюються за більш широке розуміння природи конституціоналізму. Приміром, М. П. Орзіх та А. Р. Крусян зазначають, що конституціоналізм є багаторівневою системою, яка функціонально виходить за межі конституції і права взагалі [28, с. 98]. А ось Ю. М. Тодика наголошував, що сутністю конституціоналізму є самовряду-

вання індивідів, що ґрунтується на національній згоді, правовому формалізмі та інституційній демократії [36, с. 125]. В. В. Речицький елементом нормативної традиції США називає ідею про те, що державній владі дозволено робити лише те, що від неї вимагають громадяни [32, с. 371]. Ю. Г. Барабаш зазначає, що конституціоналізм – складне державно-правове явище, елементами якого виступають норми Конституції і практика їх реалізації [3, с. 93]. Ф. В. Веніславський вбачає в ньому органічне і взаємозалежне поєднання конституційної теорії, конституційної ідеології, конституційно-правового регулювання й конституційної практики [6, с. 31]. В. П. Колісник наголошує, що про це явище можна вести мову, лише коли ідеї й концепції, які ґрунтуються на визнанні народу джерелом державної влади й обмеженні останньої з метою забезпечення свободи індивіда й вільного його розвитку, є визначальними у практиці формування публічної влади, її здійснення й контролю за її діяльністю з боку інституцій громадянського суспільства [16, с. 14, 15].

Таким чином, між конституцією і конституціоналізмом існує органічний зв'язок як між сутністю і явищем: конституціоналізм виявляється через конституцію, а конституція віддзеркалює кон-

ституціоналізм.

Третій рівень реальності залежить від місця й ролі людини, її громадської й політичної зрілості, відповідної активності в системі того чи іншого суспільного феномену або в його оточуючому середовищі [13, с. 157-164]. В основному це активні громадяни, громадські й політичні формування, посадові особи органів державної влади й органів місцевого самоврядування, політичні й державні діячі, дослідники, викладачі, вчителі, вихователі, тренери, ЗМІ, громадянське суспільство в цілому (С. Ю. Лукаш [20]). Саме від людини, від її свободи й інтелектуальної незалежності, чесності, відповідальності і професійності залежить співпадіння (чи неспівпадіння) першого і другого рівнів реальності: чи буде це суспільство реальним і забезпечить розвиток належний індивіда, соціуму й держави, ачи віртуальним, фіктивним, здатним приректи громадян на стагнацію і зневіру. Іншими словами, третій рівень стосовно досліджуваного питання знаходить своє вираження не тільки у виборі відповідного формального конституційного режиму (другий рівень реальності), а й у його матеріалізації, що виявляється в організованій спрямованості активних людей. Головний редактор «ZN. UA» Ю. Мостова пише із цього приводу, що, розбираючи кожну

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

з існуючих проблем, люди обов'язково рано чи пізно придуть до пункту «якість людського матеріалу, тобто самих себе» [25].

Можна сміливо робити висновки, що природа конституціоналізму виявляється в тому, що вибудовується причинно-наслідковий зв'язок «конституціоналізм – конституція – конституціоналізм», у якому, з одного боку, конституція є одночасно наслідком і причиною конституціоналізму, його системно пов'язаною органічною частиною, а з другого – конституціоналізм теж є одночасно причиною й наслідком конституції, знаходиться з нею в системному зв'язку, будучи її органічною частиною. Використовуючи також такі категорії діалектичної філософії, як «сутність» і «явище», можемо побачити, що в одних історичних умовах, в одній політичній ситуації конституціоналізм виступає сутністю, зумовлюючи явище, тобто свій зовнішній прояв, яким є конституція, а за інших умов має місце зворотна ситуація. Але сутність, визначаючи явище, завжди залишається активною.

При запровадженні системного методу слід звернути увагу на те, що йдеться про елементи системи, тобто про конституціоналізм і конституцію. Пов'язаність же останніх, не говорячи вже про зв'язки системи в цілому та її

елементів із зовнішнім середовищем, часто залишається поза увагою. А вони є не менш важливими й визначаються цивілізаційними особливостями суспільства, його менталітетом, рівнем загальної, громадської, і громадянської, політичної і правової культур, рівнем потреб, інтересів тощо. Проте в будь-якому випадку природа конституціоналізму, в тому числі українського, полягає не тільки в наявності демократичної конституції, але й активних громадян, політичних партій, громадських організацій, чесних і відповідальних посадових осіб органів державної влади й органів місцевого самоврядування, державних і політичних лідерів, ЗМІ, критичної маси суспільства, здатних вести боротьбу за державність, ідеали верховенства права, свободи, справедливості, рівності всіх перед законом.

А поки що суспільне, соціально-економічне, політико-правове й культурне життя України плине багатьма течіями, серед яких виділяємо 2 основні: (а) наковці й політики мізкують над новим конституційним проектом, (б) підприємці ж живуть своїм різнобарвним і доволі суперечливим життям: одним уже не потрібні депутатські мандати (гроші і зв'язки гарантують багато що), а іншим для виживання ще доводиться заручатися де-

путатськими мандатами й необ- щоб вони злилися в одну течію
хідними зв'язками [19, с. 175]. І – українського органічного конс-
треба докласти чимало зусиль, титуціоналізму.

Список літератури: 1. Андрусечко П. Вибори по-українськи / П. Андрусечко // Укр. журн. – 2007. – № 10 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/67/>
2. Арутюнов В. Х. Методологія соціально-економічного пізнання: навч. посіб. / В. Х. Арутюнов, В. М. Мішин, В. М. Свінцицький. – К.: КНЕУ, 2005. – 352 с. 3. Барабаш Ю. Г. Український конституціоналізм як пріоритетний об'єкт наукових досліджень / Ю. Г. Барабаш // Наука конституційного права України: сучасний стан та напрями розвитку: матер. виступів учасн. «круглого столу» / за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2009. – С. 93-95. 4. Бухтеев Н. И. Зиновьевский взгляд на социологические аспекты сознания: тезисы / Н. И. Бухтеев [Электрон. ресурс]. – Сайт «Зиновьев Александр: мыслитель, ученый, писатель». – Режим доступа: <http://zinoviev.in.ua/?p=524> 5. Варламова Н. В. Конституционализм: вариантность понятия / Н. В. Варламова. // Сравнит. конституц. обозрение – 2011. – № 5. – С. 48-57. 6. Веніславський Ф. В. Забезпечення прав людини – головна ідея сучасного конституціоналізму та базовий принцип конституційного ладу / Ф. В. Веніславський // Громадянське суспільство і права людини: матер. між нар. наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 грудня 2010 р.) – Х.: Право, 2010. – С. 31-33. 7. Голованов Б. Д. Методологія і метод: моногр. / Б. Д. Голованов. – Харьков: Изд-во «Підручник НТУ «ХПІ», 2001. – 288 с. 8. Ефанова Е. А. Концептуальные подходы к исследованию экономической сущности интеграции экономических процессов предприятий / Е. А. Ефанова. – [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2009/Economics/45738.doc.htm 9. Зеленков А. И. Философия и методология науки: учеб. пособ. [для аспирантов] / [А. И. Зеленков, В. В. Анохина, А. П. Ждановский и др.]. – Минск: Изд-во АСАР, 2007. – 277 с. 10. Зомбарт В. Собрание сочинений. – [В 3-х т.] / В. Зомбарт; пер. с нем. Д. В. Кузницын. – СПб.: Изд-во «Владимир Даль», 2005. 11. Зомбарт В. Собрание сочинений. – [В 3-х т. – Т. 1: Буржуа: к истории духовного развития современного экономического человека] / В. Зомбарт; пер. с нем. Д. В. Кузницын. – СПб.: Изд-во «Владимир Даль», 2005. – 637 с. 12. Зомбарт В. Собрание сочинений. – [В 3-х т. – Т. 3: Исследования по истории развития современного капитализма. Роскошь и капитализм. Война и капитализм] / В. Зомбарт; пер. с нем. Д. В. Кузницын. – СПб.: Изд-во «Владимир Даль», 2008. – 479 с. 13. Иванов И. А. Эволюция понятия «природа» в контексте европейской рациональности: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.01 / И. А. Иванов. – СПб., 2006. – 217 с. 14. Илларионов С. В. Из лекции по теории познания и философии науки / С. В. Илларионов // Методология науки: статус и программы. – М.: ИФ РАН, 2005. – С. 255-271. 15. Керімов Ю. Витоки сучасного конституціоналізму / Ю. Керімов // Економіка, фінанси, право. – 2011. – № 11. – С. 20-23. 16. Колісник В. П. Усвідомлення засадничих ідей конституціоналізму як передумова забезпечення прав людини / В. П. Колісник // Громадянське суспільство і права людини: матер. міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 грудня 2010 р.) – Х.: Право, 2010. – С. 14, 15. 17. Кравец І. А. Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления: моногр. / И. А. Кравец. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. – 675 с. 18. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: моногр. / А. Р. Крусян. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 560 с. 19. Куценко О. Д. Рыночные изменения в Украине и структурирование политико-экономических интересов / О. Д. Куценко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. пр. – Х.: Вид. центр ХНУ, 2004. – С. 171-177. 20. Лукаш С. Ю. Щодо ролі соціально-політичних сил в процесі становлення конституціоналізму в Західній Європі та Україні / С. Ю. Лукаш // Проблеми розбудови державності та народовладдя в Україні (до 20-річчя Народного Руху України за перебудову); XXII Харківські політологічні читання: матер. міжнар. наук.-теор. конф. – Х.: ХАП, НЮАУ, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПРн України, 2009. – С. 7-9. 21. Мальцев Г. В. Социальные основания права: моногр. / Г. В. Мальцев. – М.: Норма, 2007. – 800 с. 22. Манин Ю. И. Математика как метафора: моногр. – [2-е изд., доп.] / Ю. И. Манин. – М.: МЦНМО, 2010. – 424 с. 23. Маркс К. Капитал. – [Т. 1, 2] / К. Маркс. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2001. 24. Метод аналізу систем // Бібл. дисертацій в Україні [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.disslib.org/search/?query=%E0%ED%E0%EB%3%E7+>

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

%F1%E8%F1%F2%E5%EC 25. *Мостовая Ю.* SOS, или Лисапетна моя Украина / Ю. Мостовая // Зеркало недели. – 2013. – 26 июня. 26. *Мюллер Д.* Капитализм, демократия и удобная бакалейная лавка Ральфа / Д. Мюллер.; пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2006. – 288 с. 27. *Нилов А.* Цеховики. Рождение теневой экономики / А. Нилов. – СПб.: Вектор, 2006. – 156 с. 28. *Орзих М.* Современный конституционализм в Украине: Введение в украинское конституционное право / М. Орзих, А. Крусян. – Киев: Алерта, 2006. – 290 с. 29. *Пилипенко В. Є.* Реформи. Підприємництво. Культура: моногр. / В. Є. Пилипенко; НАН України; Ін-т соціології; Центр соц. експертиз і прогнозувань. – К.: Стилос, 2001. – 151 с. 30. *Полуденко А.* Чому олігархи не захотіли іти в парламент? / А. Полуденко [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/oligarchs-in-parliament/1538176.html> 31. *Рассел Б.* Мудрость Запада: Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами / Б. Рассел.; ред. англ. изд. П. Фулкес; общ. ред. и предисл. В. А. Малинина; пер. с англ. – М.: Республика, 1998. – 479 с. 32. *Речицкий В. В.* Политический предмет конституции: моногр. / В. В. Речицкий. – Киев: Изд-во «Дух і літера», 2012. – 728 с. 33. Системний метод // Библ. диссертаций в Украине [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.disslib.org/search/?query=%D1%E8%F1%F2%E5%EC%ED%E8%E9+%EC%E5%F2%EE%E4> 34. *Стецюк П. Б.* Основи теорії конституції та конституціоналізму: посіб. для студ.: ч. 1 / П. Б. Стецюк. – Л.: Астролія, 2003. – 232 с. 35. *Сурмин Ю. П.* Теория систем и системный анализ: учеб. пособ. / Ю. П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – 368 с. 36. *Тодыка Ю. Н.* Конституция Украины: проблемы теории и практики: моногр. / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – 607 с. 37. *Уилбер К.* Введение в интегральную теорию и практику / К. Уилбер; пер. В. Данченко // Базовая интегральная операциональная система и всесекторно-всеуровневая карта [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.ukrweb.net/books/uilbk03/index.htm> 38. *Ушаков Е. В.* Введение в философию и методологию науки: учебник – [2-е изд., перераб. и доп.] / Е. В. Ушаков. – М.: Изд-во «КНОРУС», 2008. – 592 с. 39. *Чернятевич Я. В.* Становлення економічних суб'єктів ринкової економічної системи в Західній Європі (друга половина XVII – перша половина XIX ст.): дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Я. В. Чернятевич. – К., 2008. – 181 с. 40. *Честнов И. Л.* Онтология конституционализма: диалого-антропологический поход / И. Л. Честнов // Философия права и конституционализм: материалы IV философско-правовых чтений памяти акад. В. С. Нерсисянца. – М., 2010. – С. 145-159. 41. *Шаповал В. М.* Сучасний конституціоналізм: моногр. / В. М. Шаповал. – К.: Юрид. фірма «Салком», 2005. – 450 с. 42. *McLwain Ch.H.* Constitutionalism: Ancient and Modern / Charles Howard McLwain. – New York: Cornell University Press, 1958. – 170 p. 43. *Salamon L.* Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally / Lester M. Salamon, Helmut K. Anheier. – The Johns Hopkins University. Institute for Policy Studies, 1996. – 38 с. 44. *Talcott Parsons.* An Outline of the Social System: (TS: 30-79) / Parsons Talcott [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ssr1.uchicago.edu/PRELIMS/Theory/parsons.html>

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПРИРОДЫ УКРАИНСКОГО КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА ПОСЛЕ 1991 ГОДА

Лукаш С. Ю.

В статье на основании использования системы методов исследования (в том числе интегрального, системного и системного анализа), учета всех внутренних и внешних переменных предпринято попытку исследовать природу украинского конституционализма после 1991 г., состоящую из 3-х уровней – социального интереса, конституционной модели и качеств человека.

Ключевые слова: конституция, конституционализм, методы исследования, природа социального феномена.

SOME THEORETICAL QUESTIONS ABOUT THE NATURE OF UKRAINIAN CONSTITUTIONALISM AFTER 1991

Lukas S. Yu.

The attempt to research the nature of Ukrainian constitutionalism after 1991, which consists of three levels: social interest, constitutional model, quality of a person

on the basis of using of the research method system including integral, systematic, systematic analysis, consideration of all internal and external variables is taken in this article.

Key words: constitution, constitutionalism, research methods, nature of social phenomenon.

Надійшла до редакції 05.12.2013 р.

УДК 347.23

О. М. Соловйов,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

У статті аналізуються поняття правової охорони і правового захисту цивільних прав, що є необхідною передумовою для дослідження інституту захисту права приватної власності. Визначення природи права на захист дозволяє встановити його місце у структурі правовідносин власності.

Ключові слова: правовідносини власності, захист права власності, правомочність на захист, охорона права власності, право власності.

Забезпечення й охорона прав і свобод громадян являють собою найважливіший напрям і вид діяльності будь-якої держави, яка оголошує себе соціальною і правовою, а також і умову нормального, цивілізованого існування будь-якого суспільства. Виконання зазначеного завдання, що стоїть перед державою як політико-територіальною організацією громадянського суспільства, здійснюється, крім усього іншого, й за допомогою системи соціальних норм, що санкціоновані й захищаються державою, тобто за допомогою позитивного

права, а якщо вести мову про охорону відносин власності, то за допомогою об'єктивного права власності. У свою чергу, встановлення й гарантування заходів правового захисту і юридичної відповідальності, порядку їх застосування й виконання, що спрямовані на витіснення шкідливих для суспільства відносин та охорону позитивних, є одним з основних проявів правової впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, тобто є охоронною функцією права. Важливість указаної функції полягає в тому, що нормальне існування